

In the preamble to the first publication, in particular, it is said that the work "reveals certain facets of socio-economic relations in a capitalist society, which neglects people and leads to moral degradation. There are also anticlerical motives here". In fact, the analyzed work shows the beneficial influence of the rural priest on the development of the described events and their solution.

The article combines genre features of essay, partial re-publication, ethological and poetic analysis. In particular, the peculiarities of the poetics of the essay-narrative, its ethological rootedness in the mentality of the people are analyzed.

Keywords: *story, essay, essay-narrative, folk ethology, interethnic relations, realistic style.*

УДК 821.161.32 Нечуй-Левицький

Тетяна Ткаченко, д-р філол. наук, доц.,
Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського, м. Київ

ЖАНРОВА ПАЛІТРА МАЛОЇ ПРОЗИ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

Статтю присвячено студіюванню специфіки малої прози Івана Нечуя-Левицького. Увагу зосереджено на дослідженні генології письма, зокрема розмаїтті малих епічних форм, презентованих спадщиною письменника. Висвітлено авторську рецепцію, інтерпретацію та реінтерпретацію жанрів, простудійовано проблематику і тематику прозописьма, виокремлено художні зображально-виражальні засоби, визначено варіативність постаті наратора. Встановлено риси ідіостилу письменника (реалізм, імпресіоністичні елементи; поєднання домислу і вимислу, автоалюзії, сенситивність, кольоросимволіка, інтертекстуальні вкраплення).

Ключові слова: *генологія, казка, легенда, оповідання, замальовка, гумореска, байка, нарис, нотатки.*

Творча спадщина Івана Левицького (псевд. Нечуй), прозаїка і драматурга, педагога й лінгвіста, етнографа та фольклориста, жанрово розмаїта. Відомий письменник і культурно-громадський діяч втілює у художніх текстах власне бачення України як поліетнічної країни, де кожний складник має особливий характер, притаманний побуту, спілкуванню, способу мислення, виражає, вдаючись до персоніфікації та фантазмагорії, своє захоплення багатством та розкішшю флори рідного краю, що відображає найкрасивіші куточки світу (Швейцарії,

Греції, Іспанії, Італії), небесних світил, міццю стихій, обурюється хижацтвом людської спільноти, здатної до кровопролиття задля користі, забавки, влучно й щиро висміює нещасття, підлабузництво, злодійство і пліткарство, поринає у старовину, підкреслюючи її десакаралізацію, тлінність у теперішньому. Але всі чуття, переживання та рефлексії митець скеровує на уявного співрозмовника-реципієнта, здатного зрозуміти й усвідомити велич божественного вічного художника-природи та швидкоплинність людського життя в цілісному яскравому метафоричному бутті.

Прозові твори Івана Нечуя-Левицького можна, відповідно до постаті наратора, умовно поділити на дві групи. До першої належать художні тексти, в яких розповідь (від третьої особи) позбавлена коментарів, характеристик, оцінок, тобто авторського втручання. Жанрове розмаїття історій презентують оповідання, казка, замальовка, легенда, байки у прозі, гумореска й анекдот.

Оповіданням прозаїка властиве залучення різних засобів комічного (передусім – гумор, іронія, сатира), котрі переплітаються у творі, непомітно змінюють один одного, поєднуючись із трагічним первнем. Це зумовлює інтонаційно-емоційне лавірування та відображає діалектику людського буття.

Любовні колізії представлені у творах "Дивовижний похорон" (1906), "Вольне кохання" (1909), "Кохання з притичинами" (1912).

Перше оповідання розкриває стосунки подружжя, викриваючи оману "щасливого" шлюбу з розрахунку. Письменник акцентує хибність винятково станових чинників для утворення родини, підкреслює обмеженість як окремого члена, так і сім'ї загалом. Доктор Іван Гурковенко виявляє свою рабську свідомість зміною прізвища – Гурковенков, вибором винятково заможних пацієнтів, ошукуванням асистентів, прагненням хизуватися "городянством", залишаючись звичайним сільським дідичем за облаштуванням будинку на Хрещатику, звичкою вихвалитись-розкидатись грошима попри безліч кредитів та боргів. Колишня пітерська пані, дружина лікаря Клара-Катерина Мавриківна не переймається ніким і нічим, крім власного задоволення, розподіляючи осіб на гідних уваги та решту (два вечори – вищі й нижчі чини), марнуючи кошти на коштовні дріб'язки, численні поїздки, участь у популярних заходах, конкурсах, купівлю модного непотребу тощо. Кульмінацією

спільного перебування в одному домі двох рідних де-юре, але чужих де-факто людей стає похорон Гурковенка, причиною смерті якого є непереборний нарцисизм, навіть ціною власного життя. Прикметно, що наратор описує поминки за допомогою градації: спочатку тиша, потім спроквола розмова, голосніше, веселіше, згодом жарти, регіт. Покійний виступив приводом зібратись, попоїсти, погомоніти, попліткувати, адже ані т.зв. друзі, ані дружина не вбачають за доцільне принаймні згадати про пана Івана, оскільки залицання, пригоди, карнавали набагато цікавіші. Збанкрутіла вдова переймається тільки фото з Ніцци на "Баталії квіток", а донька Софія вимушена самотньо переживати байдужість матері, смерть батька і непевне бачення свого майбутнього.

Зображуючи будні вищого стану, розпашілу групу їдців, яка шокує слуг і дочку, бо панахиду перетворили на бучний бенкет, І. Нечуй-Левицький не лише наголошує на лицемірстві та цинізмі рідних і близьких, але й викриває досі актуальну проблему для українства – нищість, конформізм, недолугість "еліти". Попри освіту, гроші, можливості для саморозвитку й допомоги іншим, вищі верстви переймаються тільки споживацтвом. Недаремно "з українського" в Гурковенка – любов до рослин, він є ремісником-дільцем, котрий байдужий до науки чи соціальних перипетій, висміяна позаочі Катерина квапливо запевняє про привіт до Папи Римського, страшна графиня Ліда Гутвейн "купує" в чоловіки красеня капітана-боягуза з промовистим прізвиськом Прибильський, Муськин-Пуськин виступає випадковим бюрократом у педагогіці, в якій нічого не тямить (натяк на фальсифікатора російської історії вилученням українських пам'яток О. Мусіна-Пушкіна). Масі філістерів протиставлено молодого асистента. Він усвідомлює нікчемність і порожнечу існування колишнього патрона, однак чи стане сил та снаги захистити власну позицію, бути чесним із собою, корисним Батьківщині й цілісним до кінця реципієнт не знає, оскільки фінал для Софії та Уласевича залишається відкритим.

До речі, змінивши прикметник у назві твору (чудернацький – дивовижний), письменник увиразнив сатиричну домінанту художнього тексту.

Друге оповідання побудовано на смисловому контрасті. Адже апологети концепції "вільного кохання" виявляються її жертвами.

Дві солом'яні вдови, позбувшись чоловіків і дітей, налаштовані влаштувати інтимне життя. Попри заохочення прихильників вільних стосунків (на словах), обидві прагнуть вигідного шлюбу, де партнером стане багатий та вродливий чоловік. Наратор ретельно висвітлює тактику жіночого полювання, що полягає у "правильному" одязі, відповідних позах, жестах, вишколених посмішках. Чоловіки приймають правила гри, поступово запалюючи адресанток численними компліментами, фривольними історіями. Глузуючи з гравців, письменник наводить порівняння, використані персонажами: Мелася (котиться клубком) – маркіза Помпадур, Ірина (йде-пливе) – маркіза Дюбаррі, кавалери Степан Рев'якін (літній платонічний естет), Никандр Клапоухов (поміркований дідич) і Аристид (ідеальний красень) – Юпітер, Меркурій, Адоніс, три гренадери. Алегоричним утіленням гри виступає Амур, який "пурхає над столом", спонукаючи продовжити дійство спочатку в гостях Ксенії Прохорівни, а згодом на прогулянці Царським садом. Швидке сватання та одруження зумовлюють незмінний темпоритм подальшого розвитку подій – втечу прихильниці "ліги вольного кохання" з наступними кавалерами (офіцером, князем та ін.), зітхання і смиренність захисників та популяризатора "модної теорії", жваве обговорення міських забаганок сільськими обивателями.

Крім висміювання розпусти (показної та справжньої), прозаїк підкреслює неприпустимість знецінення почуттів, які відрізняють людину від істоти, керованої інстинктами. Але протягом легковажної історії згадано важливі проблеми соціальної несправедливості, що зумовлюють бунти й криваві розправи бідних над багатими, які не поспішають перейматися насправду значущими питаннями, а цікавляться винятково шлунковими інтересами.

Третє оповідання містить розповідь про епізод із життя звичайного українського села (Васильківщина), куди приїздить, за відсутністю інших пропозицій, вчителька і міська католичка з Києва Настя Легеза. Тут можна вбачати автоалюзію, бо йдеться про неспроможність чи небажання городянки зануритись і відчутти красу природи, зрозуміти принадність єдиної громади. Прикметно, що поява нової людини не змінює темпоритм буднів. Знайомство з родинами священника і псаломщика важливе для

розуміння консервативного устрою, котрий панує в сільській місцевості. Наратор вдається до лаконічних деталей, аби показати персонажів: спокійний та врівноважений отець Мойсей Турчанинов, розумна й мудра матушка Надія Орестівна, добрий та наївний псаломщик Лука Євтушевський, який втілює нереалізовані пориви естета у грі на скрипці, його дружина Ксенія Климівна – балакуча, проте кмітлива і влучна ("неначе цвяшком приб'є"), неповороткий, але допитливий сторож Свирид ("підчихвіст"), гордий красень Матвій Гринь. Для них Настя постає ще однією тимчасовою цікавинкою. Натомість молода жінка поринає в амбівалентні чуття. З одного боку, вона розкошує свободою, тишею, приязню оточення, повільним плином буття. З другого боку, звикла до вогнів, насиченості, витонченості Києва дівчина нудиться ("серце стискає жменю") в маленькому локусі, не здатному задовольнити її потреби гідних розваг, кавалерів і співрозмовників. Барви, кольори та звуки весни тільки посилюють гнітючі переживання, спонукаючи до дій. Жага кохання ("мов ластівка до води") зумовлює флірт із Лукою. Спільне розучування пісень, вишита хусточка-подарунок мають на меті позбавити душевної туги. Однак пліткарство й приниження жінок-селянок (лапіга, репетя, хвойда, шерпа, відьма) викриває нищість і мізерність городянки щодо об'єктів її нищівної критики, яка власноруч налаштовує доброзичливих людей проти себе. Псаломщик насправду милується граційним та доладним обличчям панянки, щиро розповідаючи про все дружині, яка, зрештою, "допомагає" чоловікові припинити марні зустрічі.

Розповідаючи незначний епізод у гумористично-іронічному аспекті, пов'язаний з побутом села і функціонуванням церковно-парафіяльної школи, Іван Семенович порушує низку проблем, акцентованих народництвом, а саме: низьку освіченість селян (діти вчаться щонайбільше рік, аби могли читати, писати, рахувати), відсутність кадрів (швидка зміна вчителів, які не витримують побутових клопотів), обмеженість представників сільської громади через брак бібліотек, читалень, зустрічей з ораторами-інтелектуалами, русифікаторську політику, що стримує розвиток українства, культивує комплекс меншовартості, трактування винятково робочою силою.

Усі три оповідання просякнуті засобами комічного, що помітні на образному й сюжетному рівнях, коли персонажі вихоплюють імена з античної міфології чи біблійних текстів (дружина "пояснює" чоловікові як "Іудиф на Олоферна"). Доцільно зауважити: "Дивовижний похорон" і "Кохання з притичинами" містять смерті персонажів, набуваючи драматичного забарвлення. Тож можна окреслити ці твори прозовими трагікомедіями. Варто виокремити особливість кількарівневого показу й інтерпретації подій, адже Іван Семенович поєднує побутову іронію та соціальну сатиру, порушуючи нагальні громадсько-політичні й загальнолюдські питання.

Гумористичний первінь у спадщині письменника представляють оповідання "Приятелі" ("Як коваль Кузьма впіймав злодія Кузьму", 1880) та "Шкодливе ягня" (1910).

Зображаючи перипетії двох друзів, протиставляючи працьовитого гордого й заможного господаря ледачому "з курячим розумом" чоловіку, І. Нечуй-Левицький наголошує на відповідальності людини та її свідомому виборі за відсутності умовного способу в реальному житті. Одна помилка через бажання легкого заробітку знищує родину. Кузьма Гуляй помирає у в'язниці, його син Василь потрапляє до Сибіру. Важлива поведінка учасників під час розслідування справи. Родичі-крадії звинувачують один одного, а потім колишнього приятеля-ковалю, порівнюючи останнього з Юдою. Жодний не відчуває провини, навпаки, шкодують за дурне викриття. Однак головний винуватець залишається непокараним. Жид-організатор злочинів по селах уникає присуду, надалі використовує простачків, якими керує шлунок, панує над цим безвільним стадом. Циклічність подій засвідчує рефрен: "... багато в Росі води утекло...", що визначає тупість маси-маріонетки.

Знайдене дітьми священника слабке ягня стає яблуком розбрату сусідів та лакмусом справжньої природи панотця Нестора, його громади (матушка, дочка Соня, сини Кость і Володь, приймак Юмин) та родини псаломщика Терентія (дружина Феодора, дочка Килина, сини Пимон і Модест). Перше коло визначає співчуття, бажання допомогти й захистити, що допомагає врятувати покинуту напризволяще пастухами тварину. Другу спільноту

поглинає заздрість, зарозумілість і жадоба, зумовлюючи крадіжки, невмотивовані претензії, бійки, що спричинює, зрештою, втрату добрих стосунків. Бої місцевого масштабу, вміщені в "Кайдашевій сім'ї", тут представлені у стислому і спрощеному вигляді (крадіжка гусей, нацькування собак, наймитів, стрільба грушами – автоалюзія), письменнику достатньо влучного порівняння, щоб яскраво відобразити колізії: два двори – два бійцівські півні. Шукаючи винуватця негараздів, родина псаломщика вказує на ягня, що градує до нечистого, навмисно прибулого з потобіччя, котрий зруйнував мир і спокій, а насправді – розкрив справжні обличчя сільської еліти.

Звідси, в оповіданнях І. Нечуй-Левицький використовує спектр комічних засобів, зокрема, вкраплює також інтертекстуальний аспект задля посилення ефекту, характеризує персонажів через їхні вчинки, розкриваючи за певної зміни звичних умов, крізь призму побутових перипетій порушує актуальні політичні, економічні, соціальні питання. До таких творів можна залучити гумореску "Телеграма до Грицька Бинди" (1909), де висвітлено наслідки неосвіченості, коли сільські урядники наживаються на хабарах, приписують кримінальні й антидержавницькі справи недолугим селянам, яким випадково дивом допомагають "добрі пани"; замальовку "Сільська старшина бенкетує" (1911), в якій відображено прірву між багатими та бідними, законом і реальністю (молебень – процесія – музики й гойдалка на окремому острові для обраних – бенкет духовенства та сільських жмикрутів за громадський кошт – марне обурення ("громаді дуля") селян, сталість системи).

Перемога правди і справедливості можлива тільки у вигаданих історіях. Недаремно щасливий фінал наявний саме в жанрах казка та легенда.

Основою казки "Два брати" (1885) є контраст на образному рівні й антитеза у сюжетних перипетіях. Зовнішня відмінність близнюків полягає в очах, котрі виражають характер. Юрко (Юруш) має ясні сірі, але хитрі, розумні, мстиві очі, Улас – карі, привітні (мов весняна ніч), горді, щирі. Натура хлопців зумовлює розгортання подій, в яких старший брат є активнішим, прагне підлабузництвом здобути гроші, велич, славу, а молодший

виступає радше оберегом і виправляє помилки, аби не було соромно за брата перед людьми. Зустріч із дочкою князя Чолака стає кульмінацією в долях обох. Юрко здобуває ініціацію приниженням інших. Він позбавлений сумління, оскільки почуває "тільки в шкуру". Натомість Улас набуває нового статусу покорою та смиренням в очікуванні Богази. Прикметна казкова і фольклорна символіка: персоніфікація фауни, золота шпилька-перевірка, метаморфози княжни (дівчина-лебідка), тричі поява озера, тварини-добротворці, перо – символ посланця небес – має біле забарвлення, потім стає золотим, оскільки для закоханої пари любов тотожне правді й сонцю.

Подібні думки, ставлення до людей та вимоги до коханого висуває героїня твору "Скривджені й нескривджені". Реінтерпретуючи індуську легенду, письменник послуговується художнім обрамленням, вибудовуючи дві рівноцінні сфери зображення – земну і небесну. Історія про кохання Громовика та Зірниці набуває нових ракурсів із появою реінкарнаційного стрижня, порушення філософських питань діалектики й екзистенціалізму та онтології, (життя і смерті, вічного й тлінного, граничного буття і межової ситуації). Сміливий та незворушний пан дощу, грому, блискавок опиняється у тенетах тваринного страху в людській подобі. Він виявився неспроможним протистояти матеріальним спокусам, вдаючи нескореного правителя могутньої держави, що тримається на диктаті, репресіях, страхах. Натомість народжена в убогій родині дівчина залишається вірною собі, ототожнюючи власне щастя зі свободою і добробутом людей. Безсилля перед наклепниками, лицемірами, підлабузниками вона долає силою духу, втіленою в піснях, кожна з яких виступає потужним резистентним підґрунтям фінального спалаху народного гніву, підтриманого стихіями природи, що разом алегорично втілюють Страшний Суд.

Важливе зображення двох різних сфер. Художнє обрамлення вічної природи сповнене візуальними видами. Земний "текст" охоплений аудіальними явищами, які допомагають/заважають у виборі людині/громаді.

Небесна царина сповнена безліччю кольорів, що витворюють прекрасний калейдоскоп, оживлюють небо і землю ароматами

квітів, які прикрашають господарів горішнього рівня. Мешканцям притаманні й суто людські риси та чуття, де помітні травестійно-бурлескні вкраплення. Сонце постає розкішною вродливою жінкою; дисциплінована і справедлива, любить чепуритися, пильнує дочку й чоловіка, сходячи на небо, надає йому синьо-жовтого забарвлення (кольоросимволіка). Місяць має лису голову, кирпатий ніс, червоне обличчя, сиву бороду, лінується, заглядає у чарку, грає з русалками та боїться дружини. Зірниця виступає щирою красунею з чорними косами і матовою білою шкірою, вболіває за добробут людей, відкрита й поступова у почуттях, словах та вчинках. Іван Громовик – зухвалий, надміру емоційний молодий чоловік, здатний на все заради коханої. Прикметний контраст: холодна дівчина має палку альтруїстичну душу, гарячий юнак зосереджений на егоїстичних потребах, внаслідок чого втрачає себе у межовій ситуації.

Земна площина позбавлена багатства барв, оскільки занурена у вікове протистояння багатих і бідних, що призводить до самознищення людства, засвідченого кульмінацією – програною війною кількісно слабшому, але сильнішому духом опоненту. Зорові рецептори поступаються слуховим завдяки пронизливим пісням серця – істинного голосу митця – Паміри-Зірнички, царициному ошуканству, глузуванню і залякуванню пашів, нашіптуванню-зомбуванню оточення Саїба-раджі, відголоскам людського страждання, кривавим відлунням у стогонах землі. Три смерті є наслідком самоомани парубка, котрий одержує другий шанс у подобі Громовика, одружуючись із Зірницею. Небо захищає бідний народ, знищує палац, доводячи перемогу істини. Переступ межі людяності перетворює людину на істоту: дуки уподібнюються тваринами, обростають шерстю, ховаючись у лісах та печерах.

Варто звернути увагу на зміну імен героїв. Первинний варіант представляв земне утілення небесних наречених в Амброзині та Омарі, що мають спільне значення – "безсмертна/довгожитель". Семантика імені Саїб, "правильний", набуває антитетичного звучання в аспекті самозради, від якої рятує Паміра – "та, що дає мир", адже саме вона дарує визволення людям, відроджує, повернувшись додому Зірницею (презентантом граничного буття), коханого Громовика, підкреслене трансформацією коня

(чорний – білий) та пануванням не холодних (білі бороди, одежа, корогви, сніг) або гарячих (смагляві, червоні корогви, полум'я), а теплих (русяві, зелені корогви, чорнобривці й рожі) вітрів. Двадцятирічні випробування пари мають остаточний щасливий фінал на небі (зорі-дружки, перстень на пальці Зірниці – блискавка), гарантований вічністю мешканців, однак на землі – він відкритий.

Народну мудрість І. Нечуй-Левицькій представляє у прозових байках – алегоричному тексті "Цап та баран" (1886) і прагматико-дидактичному творі "Дрібна рибка" (1886), доводячи слушність незаперечних перевірених часом істин; у замальовці "Мар'яна Погребнячка й Бейліс" (1913), де важать не дискримінаційні забобони (расові, етнічні), а сутність самої людини, особливо, коли на судових терезах життя. Дотепність і кмітливість українства письменник відображає в анекдоті "Жовті гуси" (1911). Діалог між двома поважними людьми, які опинились на весіллі дочки священика, "прохані" чи "непрохані", градує в змагання веселих чванькуватих опонентів. Панок Ягодинський ("припалий борошном") програє отцю Филімону ("обсипаний пожовклою обметицею"), спростувавши вимисли про холеру й Наполеона, однак не спромігшись подолати загадку про дивовижних птахів, які виявились малими гусенятками, яких змусив "політати" пустотливий хлопчисько.

У низці подорожніх творів І. Нечуй-Левицький висвітлює власні спостереження, думки й чуття, зумовлені враженнями, побаченим і почутим. Ці тексти об'єднує часова проекція "минуле – теперішнє", топографічний та історичний фактаж. Замальовка "Сокільська гора" (Кути – Тюдів, 1896) визначає не тільки поетизацію "Сокільської княгині" (Ю. Федькович), але й підкреслює практичний аспект уникнення смертельних випадків ("управильнений" Черемош) завдяки вжитим заходам німецького товариства. Нарис "Дрегочин та Остріг" (1879) вже у назві містить лейтмотив – "Померші українські городи". Наратор персоніфікує міста і навколишній світ риторичними звертаннями, почутими криками й стогонами з-під землі в костьолах і монастирях, де знищували українство, візіями коронації Лева Даниловича, короля Галицького (Дрегочин), здобутків магната Костянтина Острозького (академія, Острозька Біблія), залучає

антитезу, зіставляючи вічну красу живої природи (українська Швейцарія; блиск, розсипи, переливи) й швидкоплинні людські мертві витвори ("так минає слава світу", спустошеність, занедбаність). Нарис "Шевченкова могила" (1881) сповнений емоційної домінанти – "торжественної тиші", яка охоплює небесне і земне, створює поетичний лабіринт-імлу з амфітеатру гір у зеленій одежі – лісу, настрою річки-туги Росі, зустрічі старого й нового Дніпра, сизого туману, холодного яру і Михайлової гори (М. Максимович), що разом оберігають спочинок "великого, безталанного, щирого, дивного синестетика-генія безталанної України" на колишній Чернечій горі, втрата котрого досі стискає серце, наче камінь на могилі, оскільки замінити кимось чи досягти його рівня годі.

У подорожніх нотатках "В Карпатах (З мандрівки в горах)" (1885) Іван Семенович вдався до етнографічних знахідок. П'ять частин твору доводять поліетнічність України: долина Дунайця – єврейські містечка, Щавниця – мазурські (польські) поселення, гори Бріярка і Соколиця – угорські спільноти, долина Руського Потоку та село Шляхтова – русини-"руснаки", Пеніни – словаки. Зіставляючи етноси, мандрівник повсякчас наголошує на охайності й працелюбності земляків, які навіть за убогих статків завжди мають затишну, привітну, ошатну оселю, дотримуючись трьох форпостів України-Русі: віра – мова (галицька) – народна мораль. Проте помічає спільні риси у зовнішності, почасти в характері, через кліматичні умови (бліді, замлілі, сухорляві обличчя; суцільні дощі, болота, брак борошна). З показом важкого життя горян контрастують захоплені багатобарвні візії природи, які увібрали кращі світові принади Австрії, Німеччини та Швейцарії. Оповідач освічується горам ("Я люблю вас") словами Кобзаря ("За горами гори, / Хмарою повиті"), розкошує пуштою (степом), милується землею, котру ототожнює з коханням, піснею, сповненим добром серцем, схиляючись перед найдивовижнішою фантазією геніального майстра-декоратора – природою-"храмом".

Поділ на частини-візії наявний у своерідній фантазмагорії "Вечір на Владимирській горі" (1910). Зі своєї щоденної прогулянки наратор складає мозаїку насичених відчуттями й

метафоричними видами пазлів. Первісна назва "Владимирська гора в Києві" мала жанрове уточнення "картина". Рефреном виступає прикметник "делікатний", що підкреслює сакралізацію природи, інтимність викладу і винятковість кожної миті життя.

Перший складник є прологом-початком мандрівки, сповнений тишею ("анічирк! анішелесть"), двома веселками, захопленням простором-широчинню, котрий вабить принадами палацу Паризади ("Тисяча і одна ніч"), де гори – храм-ротонда, хмари – стеля. Водночас контраст світла й темряви підкреслює амбівалентність буття, коли люди перетворюється на звірів, убиваючи одне одного, що засвідчує анафора-риторичне питання ("Коли все зупиниться"). Друга картина охоплена спільною молитвою-замилуванням красою Почайни в етногенетичній пам'яті (язичництво, анімізм, Святослав, Володимир, "Слово про похід Ігоря"), залучає людський гурт – комашню, сарану, що кишить, сунеться, вештається, зливаючись разом із деревами в суцільну "живу частку світового безмежного живоття" [1, т. 3, 80]. Стала непорушна тиша визначає менталітет українства, оскільки європейці спровокували би галас і гармидер через нездатність насолоджуватись єдністю споглядання. Третя сінематографічна акварель-мініатюра сповнена стихією полум'я, вогняними зайчиками, степовими ховрашками, змієм-перелесником, допотопними велетенськими звірюками, журавлиним ключем, тобто – трамваями. Четвертий пазл пов'язаний з австрійськими спогадами дрібного птаства, які наразі утілені в дітях (цвірінькають, пищать, змагаються, кричать, штовхаються, щебечуть, дзявкають). Потужний голосовий тиск примушує наратора тікати-пірнати в останню "гарну й оригінальну" картину-ілюзію, де поєднано красу природи, людину та її витвір в унікальній "іграшці незмислених дітей", "арці зі стовпчиками". Апогеєм-підсумком-епілогом прогулянки і твору стає уславлення Києва, що продовжує надихати й чарувати геніїв-естетів-поетів протягом віків завдяки вічній природі та величній історії.

Отже, тексти "подорожнього", де вповні розкриваються імпресіоністичні знахідки прозаїка, містять кілька ракурсів зображення, зокрема, йдеться про етнографічний аспект, пейзажні замальовки, екскурси, ментальну студію, творчу лабораторію в розмаїтті художніх зображально-виражальних засобах.

Осібне місце у доробку І. Нечуя-Левицького посідає фантазія-авторerefлексія "Дурень думкою багатіє" (1875). Цікаво, що цей відносно ранній твір містить основні світоглядні засади митця і секрети творчої лабораторії, а саме: викриття проблеми самознищення людства через кровопролиття в апокаліптичних візіях, метафоризація буття насамперед у розкоші безсмертної природи, полівекторність життя у трьох вікнах-символах: поява великої зірки (шанс людині) – відродження у весняному ранку й росі – гармонія в єдності та красі багатого щасливого міста, де лунає дитячий сміх і мелодія роялю.

Іван Нечуй-Левицький презентує жанрово розмаїту прозову спадщину (оповідання, замальовка, фантазмагорія, анекдот, байка, фантазія-рефлексія, легенда, гумореска, нарис, казка, нотатки, легенда), вдаючись до різних засобів комічного, варіативної текстової організації, видозмінюючи темпоритм та емоційну тональність викладу, поєднуючи елементи реалізму й імпресіонізму, передусім у метафоричному зображенні природи. Письменник прагне схопити хвилинне враження, запалити реципієнта любов'ю до ближнього і буття заради втілення створеною уявою митця мрії: "Яке тихе життя людське! Яким добром і щастям налилось моє серце, налилась моя душа! Я прокинувся і був хоч у сні щасливий на одну мить" [1, т. 3, 33].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нечуй-Левицький І. Зібр. творів : у 10 т. / І. Нечуй-Левицький. – К., 1965. – Т. 3. – 446 с.

REFERENCES

1. Nechuj-Levyczkyj I. Zibr. tvoriv : u 10 t. / I. Nechuj-Levyczkyj. – Kyiv : Naukova dumka, 1965. – T. 3. – 446 s.

Стаття надійшла до редакції 16.10.19.

Tetyana Tkachenko, Dr Hab., Associate Prof.,
V. I. Vernadsky Taurida National University, Kyiv

THE PROSE GENRE PALETTE OF IVAN NECHUJ-LEVYCHYKJ

The article studies the specifics of the small prose of Ivan Nechuj-Levyczkyj (1838–1918). The focus is on the study of the genealogy of writing, including the variety of small epic forms presented by the writer's legacy. The paper analyses the author's

reception, interpretation and reinterpretation of genres and genre varieties are covered, genre diffusion (travel essay, notes, sketching, anecdote, prose fable, satire, story, humorous, legend, fairy tale, phantasmagoria, tragic comedy, tragedy, fantasy). It explores the issues and topics of proscription (glorifying the beauty of nature of Ukraine, reflecting the whole world, depicting the life, customs and way of life of different ethnic groups that make up the Ukrainian people, external details and mentality, violations of local, state and human issues in a multi-level display – image, motive, plot, onomastics and toponymy), art and expressive means (metaphor, metonymy, numerous epithets, comparisons, concurrency, antithesis, gradation, symbol, humor, irony, satire, rhetorical constructions). The investigation elucidates the variability of the figure of the narrator (alter ego of the author, narrator / narrator, witness / participant of events, publicist, observer, historian, ethnographer). It accentuates the features of idiostyle (realism, elements of symbolism and impressionism; combination of deliberation and fiction, figurative polysemantics, auto-allusions, sensitivity, color symbolism, the reader as interlocutor and co-author on emotions, pictures, personification of being, intertextual inclusions).

Keywords: *genology, fairy tale, legend, story, sketch, humorous, fable, sketch, notes.*

УДК 82-31.Нечуй-Левицький

Ганна Токмань, д-р пед. наук, канд. філол. наук,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди, Переяслав

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНО-ДІАЛОГІЧНЕ ПРОЧИТАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ СМИСЛІВ У ПОВІСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО "КАЙДАШЕВА СІМ'Я"

Статтю присвячено соціологічним смислам повісті І. Нечуя-Левицького "Кайдашева сім'я". Досліджено соціальну проблематику твору та її художнє втілення. Проведено діалог текстів повісті та теоретико-літературного трактату І. Нечуя-Левицького. Простежено за впливом соціальних чинників на екзистенцію літературних героїв.

Ключові слова: *повість, соціальна проблематика, художність, діалог, екзистенція.*

Порушення проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема екзистенціально-діалогічного прочитання соціологічних смислів повісті "Кайдашева сім'я" І. Нечуя-Левицького пов'язана з літературознавчим дослідженням твору та із практичним завданням